
СТАЛЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЙОГО ОЦІНКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

БУТЕНКО Є.В., кандидат економічних наук, доцент

Email: evg_cat@ukr.net

ЛОШАКОВА Ю.А., аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: yulialoshakova5@gmail.com

Анотація. Стале землекористування є необхідним елементом забезпечення сталого розвитку сільського господарства, поліпшення екологічних, економічних та соціальних можливостей на благо теперішніх та майбутніх поколінь.

В статті досліджено історичний розвиток, стан проведення оцінки земель сталих землекористувань, що слугує підвищенню ефективності прийняття рішень щодо управління землекористування.

Проаналізовано понятійний апарат та інструменти оцінки сталого землекористування в процесі управління земельними ресурсами та ландшафтами на національному, субнаціональному та місцевому рівнях.

Надано аналіз основних елементів та піделементів будь-якої програми сталого розвитку, незалежно від її точки відліку: країни, регіону чи громади.

Запропоновано вдосконалити поняття «стале землекористування» в контексті досліджених світових тенденцій парадигми сталого розвитку територій, адаптованих до реалій України.

Ключові слова: сталий розвиток, просторове формування землекористування, стале використання, оцінка.

Актуальність проблеми.

Зростаючі і суперечливі проблеми швидкого приросту населення, вимоги щодо обмеженості ресурсів, деградація земель, втрата біорізноманіття та зміни клімату вимагають раціонального використання ресурсів для підтримки та підвищення продуктивності праці та підвищення стійкості екосистеми. Формування землекористування, та оцінка ефективності використання земельних ресурсів – це інструменти, що слугують для досяг-

нення сталого та ефективного використання ресурсів з урахування фізичного та соціально-економічного вимірів та слугують інструментом для підтримки та задоволення потреб.

Проблема сталого використання земельних ресурсів в Україні є доволі новою для вітчизняних вчених. В Законі України «Про землеустрій» надано визначення сталого землекористування, як тривалого використання земельної ділянки без зміни цільового призначення, погіршення її якісних характеристик, яке забезпечує оптимальні параметри

екологічних і соціально-економічних функцій територій. Міжнародні вчені дають більш ширше поняття. Стале землекористування – це систематична оцінка земельного потенціалу, альтернативи використання земель, економічних та соціальних умов з метою вибору та прийняття найкращих варіантів використання земель. Мета оцінки полягає у виборі та здійсненні на практиці тих землекористувань, які найкращим чином задовольняють потреби людей, зберігаючи ресурси для майбутнього [1].

Основним напрямком діяльності сільського господарства є виробництво продовольства, тому посилення сільськогосподарського розвитку на стійкому рівні буде головним для вирішення цих викликів. У минулому зростання попиту на продукти харчування було задоволено розширенням угідь. На сьогодні доступність нових земель обмежена. Більше того, більш-менш неконтрольоване зростання виробництва сільського господарства протягом останніх кількох десятиліть як в промислових, так і в країнах, що розвиваються, підштовхнуло сільське виробництво на межу стійкості. Це означає, що традиційні шляхи збільшення виробництва стоять перед новим викликом: як знайти баланс між розвитком сільського господарства та збереженням природних ресурсів [2].

Метою статті є аналіз світових тенденцій і механізмів оцінки сільськогосподарських землекористувань у процесі просторового формування сталого землекористування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема формування сталого землекористування в процесі просторового формування землекористуван-

ня в Україні є актуальною для вітчизняних вчених. Такі науковці, як П.П. Борщевський, І.К. Бистряков, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Д.С. Добряк, В.М. Трегобчук, А.М. Третьак, М.А. Хвесик внесли вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ сталого землекористування. Водночас питання надзвичайно актуальне і потребує подальших досліджень щодо визначення практичних інструментів формування та оцінки сталого землекористування в Україні.

Виклад основного матеріалу.

З моменту затвердження Світової хартії ґрунтів членами ФАО у 1981 році та скликання конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992) стале землекористування формується як «доповнення» - важливий інструмент сталого використання та управління земельними ресурсами із перспективними планами до 2030 року [3].

Фундаментальною частиною формування землекористування є систематична оцінка земель – процес оцінювання, який широко використовується для визначення придатності земель, для різних цілей використання (наприклад, дощове та зрошувальне землеробство; рибальство та аквакультура, лісове господарство та агролісомеліорація, несільськогосподарське використання земельних ресурсів тощо), таким чином підвищується ефективність прийняття рішень щодо управління землекористування.

У деяких західних країнах Європи така оцінка земель проводилася для визначення вартості землі, яка підлягала обміну для формування унікальних ділянок в процесі консолідації земель [4]. Формування землекорис-

тування виявилось цінним для країн, що розвиваються для удосконалення механізмів управління та для розвинених країн із значними площами невикористаних земель, що послугувало методом координованих зусиль здійснення планів економічного розвитку.

В процесі формування сталого землекористування не лише визначають доцільні типи землекористування, але також формують інформаційні показники для прийняття управлінських рішень, які покращують продуктивність та стійкість землекористувань. Обмеженість земельних та водних ресурсів збільшує конкуренцію за них і змушують користувачів активізувати високо інтенсивне виробництво для задоволення ескалації попиту. Існуючі землевласники і землекористувачі потребують допомоги у визначенні та впровадженні світового досвіду управління землекористуванням. В процесі формування землекористування потрібно виявити та просувати найбільш підходящі та стійкі в часі виробничі системи. Інше питання полягає в тому, що цінність земельних ділянок має менше значення в соціально-екологічному аспекті ніж якість земель. Це прикро, оскільки екологічна складова, зміна клімату, його мінливість, часто недооцінюються або занижуються. Це вказує на те, що формування сталого землекористування потребує достовірної інформації про економічний, соціальний та екологічний характер, обґрунтованість варіантів формування землекористування, розробки альтернативних сценаріїв для досягнення цілей та прагнення землекористувачів в досягненні консенсусу серед зацікавлених сторін через механізм прийняття рішень.

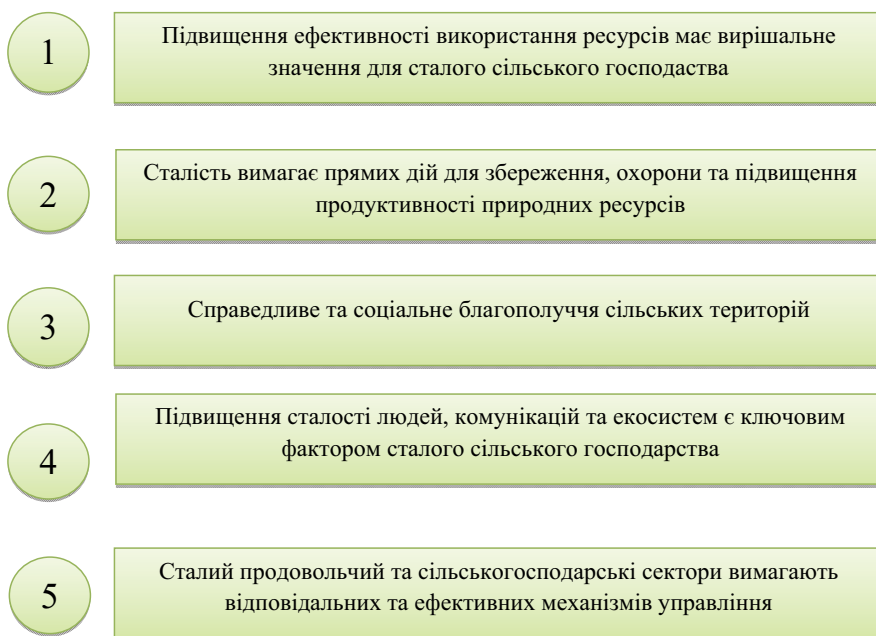
Для подолання сучасних тенденцій

по відношенню до природних ресурсів потрібно рухатися до сталого виробництва продуктів харчування та сільськогосподарства [2]. Світові тенденції формування принципів сталого землекористування базуються на концепції продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), яка визначила п'ять взаємопов'язаних принципів переходу до сталого продовольства та сільського господарства, проілюстрованих на Рис. 1.

В останні кілька десятиліть розроблено та застосовано широкий спектр інструментів та методів сталого використання, які використовуються у різних контекстах та масштабах прийняття рішень. Успіхи були досягнуті в локальних та національних масштабах.

Однак, останнім часом, незважаючи на величезний технологічний прогрес в геопросторових інструментах, управлінні даними слід відзначити, що події в галузі відстають від нових викликів та лише збільшили попит на земельні ресурси. Виникають певні сумніви в належному плануванні та аналітичних інструментах, знаннях та навичках, які були б ефективні в прийнятті рішень на різних масштабах. І все ж таки інструменти, як знання та вміння мають вирішальне значення для сприяння ефективної підтримки сталого використання, який вирішує конфлікти, відповідає конкуруючим місцевим, національним та глобальним вимогам до земельних ресурсів та покращує їх управління.

Аналіз світових тенденцій формування сталих землекористувань потребує більш узгодженої та інтегрованої політики формування землекористування та прийняття рішень на національному, субнаціональному та місцевому рівнях [2].

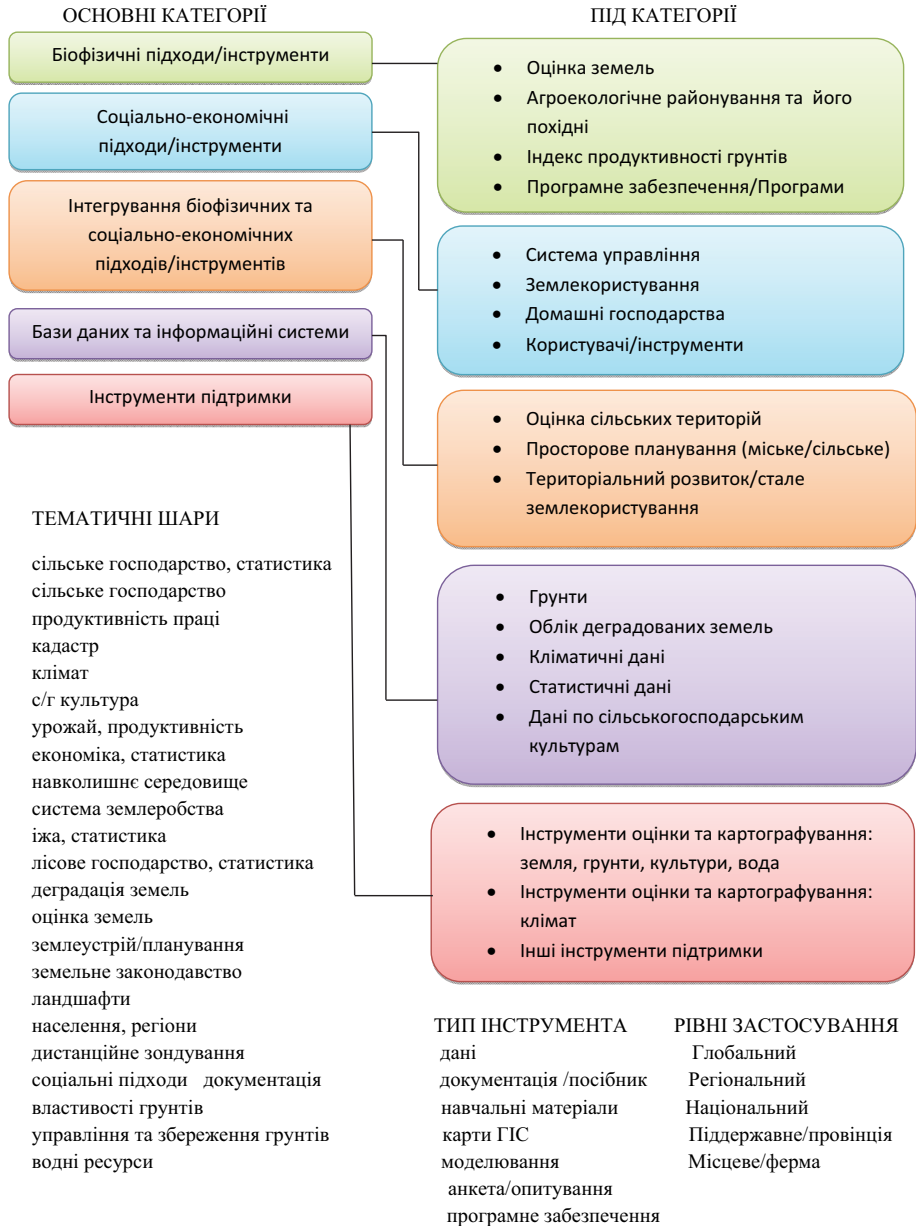
Рис. 1. Принципи для забезпечення переходу до сталого продовольчого та сільськогосподарського секторів [5]

Прийняття сталої практики землекористування та землеустрою має важливе значення для досягнення стійкості, яке базується на трьох основних елементах: рівномірному економічному зростанні, захисті та збереженні довкілля, вдосконаленні соціальних механізмів.

Такий підхід до розвитку називається інтегральним або цілісним підходом. Усі три взаємопов'язані елементи повинні бути одночасно стійкими, оскільки лише таким чином вони можуть сформувати справедливий, життєздатний та стійкий світ. Перехрестя кола, тобто стовпи економічного розвитку, являють собою соціально-економічні, соціально-екологічні та еколого-економічні елементи. На Рис. 2. показані основні елементи та піделементи будь-якої стратегії сталого розвитку, незалежно від її точки відліку (регіон, громада чи країна). Ця концеп-

ція також часто зображується як три стовпи (економічне зростання, захист навколишнього середовища та соціальний прогрес), які спільно і в рівній мірі «утримують» сталий розвиток.

На основі цих принципів будуються концепції, проекти, що вирішують ряд локальних проблем, таких як зменшення еродованості земель, так і глобальних - довгострокового збереження земельних ресурсів. Наприклад, мета проекту «*Rio Chocoma Project in Columbia*» – зупинити швидко прогресуючу деградацію ґрунтів. Вирішення цієї проблеми забезпечить і вирішення такої довгострокової проблеми як забезпечення постачання питної води у віддалені райони країни. Знайти відповідне поєднання різних заходів у технічному, економічному та соціальному планах можна шляхом планування землекористування [4].

Рис. 3 Критерії пошуку та варіанти інструментарію при сталому землекористуванні [4]

Аргентина використовує планування землекористування як метод для контролю за опустелюванням. На основі стратегічних вказівок регіо-

нально орієнтованих програм планування, розробці ініціативних рішень, інтегроване планування землекористування узгоджує цілі, пов'язані із

захистом ресурсів та орієнтовані на місцеві економічні інтереси.

Ряд країн що розвиваються використовують розроблені інструменти та методи сталого використання у вирішенні проблем різних масштабів та різних контекстів (Рис. 3) [4].

Виміри стійкості формуються з сукупності основних чинників сталості, що впливають на екологічний стан земельних ресурсів та характеризуються натуральними і вартісними показниками.

Екологічну складову землекористувань можна проаналізувати за допомогою таких індикаторів: коефіцієнт екологічної стабільності територій, коефіцієнт екологічного впливу на угіддя та навколишні землі, показник рівня використання земель, структури землекористування, ступінь інтенсивності використання земель тощо [8].

До індикаторів економічної ефективності використання земельних ре-

сурсів відносять: дохідність земель, структуру форм господарювання та власності, коефіцієнт економічної стабільності землекористування, а також показник сільськогосподарської стійкості, який за відсутності інструментів точного вимірювання не заважає зробити певні висновки щодо тенденцій розвитку, динаміку зростання або спаду тощо [8].

Аналіз стану землекористувань здійснюють, використовуючи вищезгадані показники за методиками, запропонованими міжнародними організаціями, що адаптовуються під реалії конкретної країни. Національна політика прямо або опосередковано пов'язана із проблемами сталості сільського господарства, що має значний вплив на економічну, екологічну, соціальну, демографічну стійкість на загальнодержавному і місцевому рівнях [2]. Це дає можливість оцінити сталість ведення землекористуван-

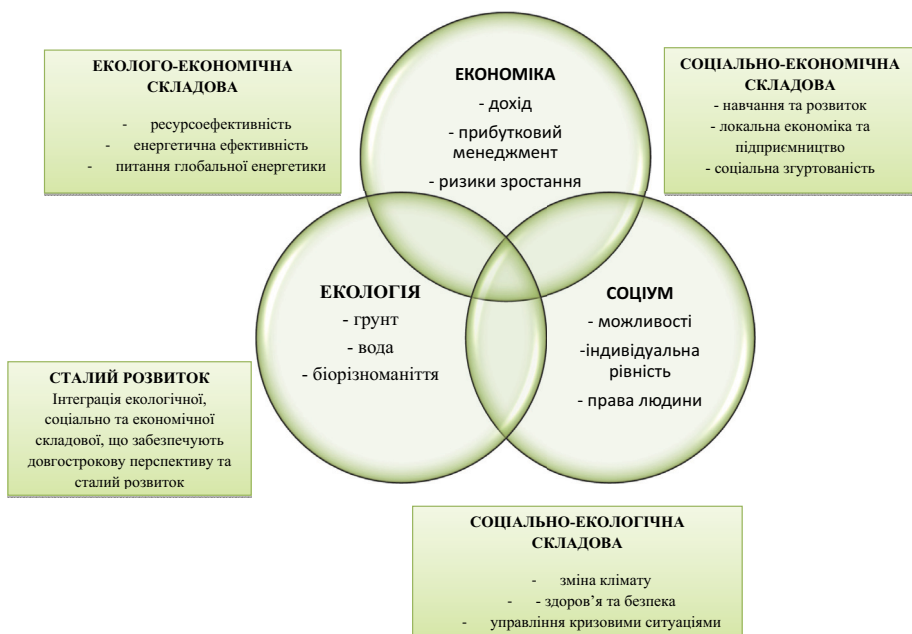

Рис. 2. Три виміри стійкості: елементи стратегії сталого розвитку

ня територіальної громади, регіону та країни в цілому. Для дослідження сталого землекористування та сільських територій необхідна оцінка не тільки господарсько-економічних показників, але і показників, які характеризують соціальні фактори, що поліпшують якість життя [2] населення.

Вибір та агрегування індикаторів стійкості відбувається різними підходами, які розрізняються структурою, принципами побудови і, спираючись на базу даних офіційної статистики для країни і регіонів, дозволяють оцінити стійкість розвитку території та коригувати плани соціально-економічного розвитку [2].

Стале використання ресурсів включає, серед іншого, елементи належного врядування та аналіз компромісів серед видів використання для забезпечення ефективного розвитку та реалізації планів землекористування, що оптимізують використання ресурсів та мінімізують конфлікти між конкуруючими сторонами, тим самим зекономлять ресурси для майбутніх поколінь.

Оцінка земель може допомогти узгодити існуючий біофізичний та соціально-економічний контексти з найбільш стійкими варіантами чи змінами в системах землекористування для підтримки систем заходів, спрямованих на зміну клімату. Поліпшення формування землекористування – як частина інтегрованого підходу - була визначена як один із інструментів, який може допомогти країнам пом'якшити наслідки та адаптуватися до зміни клімату [5].

Вплив деградації земель на їх продуктивність є перешкодою до досягнення продовольчої безпеки та зменшення голоду. Деградація агро-екосистеми безпосередньо впливає

на продовольче забезпечення, дохід бідних верств населення, подальшу деградацію тощо. Тому прямі дії потрібні на всіх масштабах для збереження, захисту та підвищення продуктивного управління ресурсом і боротьбою з деградацією земель.

Планування земельних ресурсів – це систематична оцінка потенціалу землі та альтернатива оптимального використання земельної ділянки, поліпшення економічних та соціальних умов шляхом участі у процесі, що мають багатогалузевий характер, залежить від багатьох зацікавлених сторін та їх консолідації. Формування землекористування земельних ресурсів є частиною сталого землекористування і виражається в управлінні земельними ресурсами, що включає оцінку землі, ідентифікацію потреб та викликів, вибір та реалізацію оптимальних варіантів сталого землекористування та системи підтримки прийняття рішень, а також моніторинг та оцінка наслідків господарської діяльності, для інформування зацікавлених сторін на основі реалізації оптимальних варіантів сталого розвитку території.

Оцінка придатності земельних ділянок визначається як процес прогнозування ефективності земель у часі відповідно до конкретних видів використання [11] (Рис. 4), саме цей інструмент дає інформацію про варіанти сталого розвитку землекористування, про продуктивний потенціал та соціально-економічні умови. Ці варіанти сприяють процесу прийняття оптимального рішення щодо використання земель та їх підтримки.

Формування сталих землекористувань виступає ефективним інструментом використання земельних ресурсів, пропагує практику управ-

Рис.4 Формування сталих землекористувань як частина інтегрованого процесу оптимізації використання земельних ресурсів

ління земельними ресурсами для підтримки продуктивності ландшафтів, забезпечує біорізноманіття екосистеми, стійкість виробничих систем та засобів до існування та ефективне використання природних ресурсів.

Висновки.

Поняття сталий розвиток має право на широке застосування, оскільки передбачає, з одного боку, баланс між його соціально-економічними та природними складовими, а з іншого – довготривалістю та безперервністю процесу розвитку суспільства, де боротьба за екологічність виробництва не повинна перешкоджати економічному та соціальному розвитку. В останні кілька десятиліть розроблено та застосовано широкий спектр інстру-

ментів та методів сталого використання, що беруть участь у різних контекстах та масштабах прийняття рішень.

Прийняття сталої практики землекористування та землеустрою має важливе значення для досягнення стійкості, яке базується на трьох основних елементах: рівномірному економічному зростанні, захисті та збереженні довкілля, повазі та вдосконаленні соціальних механізмів.

Світові тенденції та закономірності свідчать, що сучасне землекористування України не відповідає засадам сталого розвитку, тому для ефективного процесу прийняття рішень варто дотримуватися таких принципів: регуляторна роль держави; соціальна спрямованість раціонального, науково обґрунтованого землеустрою та землекористування; екологічність науково-технічного прогресу;

єдність показників економіко-екологічної оцінки землекористування; екологічність управління землекористуванням; мотивації сталого розвитку землекористування. Тому саме екологізація та системність є пріоритетними напрямками, які мають бути реалізовані у процесі сталого землекористування в Україні.

Список використаних джерел

1. Hubert N. van Lier. Land Use Planning: A Key to Sustainable Development [Текст] / Hubert N. van Lier, Daniele De Wrachien // Croatia. - 2002. - p. 1-13. Ido: <https://research.wur.nl/en/publications/land-use-planning-a-key-to-sustainable-development>
2. Daniele De Wrachien. Land Use Planning: A Key to Sustainable Agriculture [Текст] / Daniele De Wrachien // Conservation Agriculture. - 2003. - p.471-484. Ido: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-017-1143-2_57
3. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 . Ido: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
4. Working Group on Integrated Land Use Planning. Land Use Planning Methods, Strategies and Tools [Текст] / B. Amler, D. Betke, H. Eger, C. Ehrlich, A. Kohler, A. Kutter, A. von Lossau, U. Müller, S. Seidemann, R. Steurer, W. Zimmermann // Eschborn. - 1999. Ido: <https://www.mpl.ird.fr/crea/taller-colombia/FAO/AGLL/pdfdocs/gtz-lup.pdf>
5. MU Guang-rong. Evaluation index system and method of land-use sustained [Text] / MU Guang-rong, LU Xiao-ping // Natural Resources Journal. - 1997. - Vol. 12(2). - p. 112 - 118. Ido: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11769-002-0072-2>
6. Equilibrium way and sustainable use of land resource [Text] // Chinese Land Science / World Environment and Development Commission. - 1989.
7. Добряк Д.С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві / Д.С. Добряк, А.Г. Тихонов, Н.В. Гребенюк // Урожай. - 2004. - С. 136
8. Ковальчук Т. Проблема ефективного землекористування в Україні / Т. Ковальчук, О. Розинка // Банківська справа. - №1. - 2006. - С. 6-16.
9. Попович А.А. Оцінка сталості сільськогосподарського землекористування в Україні / А. Попович. // Агросвіт. - №10. - 2016. - С. 43.
10. Друк В.М. Теоретичні і методичні основи економіки землекористування / В.М. Друк // ЦЗРУ. - 2004. - С. 150.
11. Zonneveld I.S. The land unit - a fundamental concept in landscape ecology and its applications [Text] / Zonneveld I.S. // Landsc Ecol. - 2000. - Vol. 12. - p. 67-86 Ido: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00131171>

Reference

1. Hubert N. van Lier. Land Use Planning: A Key to Sustainable Development [Текст] / Hubert N. van Lier, Daniele De Wrachien // Croatia. - 2002. - p. 1-13. Ido: <https://research.wur.nl/en/publications/land-use-planning-a-key-to-sustainable-development>
2. Daniele De Wrachien. Land Use Planning: A Key to Sustainable Agriculture [Текст] / Daniele De Wrachien // Conservation Agriculture. - 2003. - p.471-484. Ido: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-017-1143-2_57
3. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 . Ido: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
4. Working Group on Integrated Land Use Planning. Land Use Planning Methods, Strategies and Tools [Текст] / B. Amler, D. Betke, H. Eger, C. Ehrlich, A. Kohler, A. Kutter, A. von Lossau, U. Müller, S. Seidemann, R. Steurer,

- W. Zimmermann // Eschborn. – 1999. Ido: <https://www.mpl.ird.fr/crea/taller-colombia/FAO/AGLL/pdfdocs/gtz-lup.pdf>
5. MU Guang-rong. Evaluation index system and method of land-use sustained [Text] / MU Guang-rong, LU Xiao-ping // Natural Resources Journal. – 1997. – Vol. 12(2). – p. 112 - 118. Ido: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11769-002-0072-2>
  6. Equilibrium way and sustainable use of land resource: Chinese Land Scienceю (1989). [Equilibrium way and sustainable use of land resource: Chinese Land Scienceю]. World Environment and Development Commission [in Chinese].
  7. Dobrak D. (2004). Teoretychni zasady staloho rozvytku zemlekorystuvannya u sil's'komu hospodarstvi [Theoretical principles of sustainable development of land use in agriculture]. Yrojay, 136 [in Ukraine].
  8. Kovachuk T. (2006). Problema efektyvnoho zemlekorystuvannya v Ukrayini [The problem of effective land use in Ukraine]. Banking, 1, 6-16 [in Ukraine].
  9. Popovuch A. (2016). Otsinka stalosti sil's'kohospodars'koho zemlekorystuvannya v Ukrayini [Assessment of the sustainability of agricultural land use in Ukraine]. Agrosvit, 10, 43 [in Ukraine].
  10. Drugak V. (2004). Teoretychni i metodychni osnovy ekonomiky zemlekorystuvannya [Theoretical and methodological foundations of land use economics], Yrojay, 136 [in Ukraine].
  11. Zonneveld I.S. The land unit – a fundamental concept in landscape ecology and its applications [Text] / Zonneveld I.S. // Landsc Ecol. – 2000. - Vol. 12. - p. 67-86 Ido: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00131171>

***

Butenko E., Loshakova Y.
SUSTAINABLE LAND USE AND ITS ASSESSMENT: GLOBAL TRENDS
<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.03.04>

Abstract. Sustainable land use is a necessary building block for the sustainable development of agriculture, and it is a key component of sustainable development goals, an essential condition for improving environmental, economic and social opportunities for the benefit of present and future generations, while maintaining and improving the quality of land resources.

The article investigates the historical development and assesment of sustainable land uses, which serves to increase the effectiveness of decision-making on land management.

The conceptual terminology and tools for assessing sustainable land use in the process of land and landscape management at national, subnational and local levels are analyzed.

It provides an analysis of the main elements and sub-elements of any sustainable development program, regardless of its reference point: region, community or country.

It is proposed to improve the concept of «sustainable land use» in the context of the examined inverstigated world tendencies of the paradigm of sustainable development of territories adapted to the realities of Ukraine.

Keywords: sustainable development, spatial formation of land use, sustainable use, assessment.

***

Бутенко Е., Лошакова Ю.
УСТОЙЧИВОЕ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ И ЕГО ОЦЕНКА: МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.03.04>

Аннотация. Устойчивое землепользование является необходимым строительным элементом для устойчивого развития сельского хозяйства, и оно является ключевым элементом целей устойчивого развития, важным условием которого, является улучшение экологических, экономических и социальных возможностей на благо нынешних и будущих поколений, сохраняя и повышая качество земельного ресурса.

В статье исследовано историческое развитие, состояние проведения оценки земель

устойчивого землепользования, что служит повышению эффективности принятия решений по управлению землепользования.

Проанализированы понятийный аппарат и инструменты оценки устойчивого землепользования в процессе управления земельными ресурсами и ландшафтами на национальном, субнациональном и местном уровнях.

Дан анализ основных элементов и под элементов любой программы устойчивого

развития, независимо от его точки отсчета: региона, общества или страны. Предложено усовершенствовать понятие «устойчивое землепользование» в контексте исследованных мировых тенденций парадигмы устойчивого развития территорий адаптированных к реалиям Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие, пространственное формирование землепользования, устойчивое использование, оценка.